

CONSTANTIN KARADJA — DIPLOMAT EUROPEAN¹

ILEANA STĂNCULESCU*

Abstract. *Constantin Karadja descends from an old aristocratic family of Byzantine origins, from Constantinople, which ruled in Vallachia in the 18th and 19th century. He was born up in Stockholm, Sweden and educated as barrister at law in England. Constantin Karadja married to Marcelle Carajda and established himself in Romania in 1916. He was naturalized and joined the diplomatic service in 1920, serving Romania in missions as consul in Budapest (1921-1922). He was the first general consul representing Romania in Stockholm (1928-1930) and continued his diplomatic carieer in Berlin (1936-1941). Constantin Karadja received the distinction of Righteous among Nations in April, for saving more than 51 000 jews, according to the archives studied by Ottmar Trașcă and Stelian Obiziuc. Being a passionate bibliophile and collector, Constantin Karadja founded one of the most important collections of old and rare books in South-East Europe, which nowadays can be found partially in the Library of the Romanian Academy in Bucharest, as well as in the collections of the National Library in Bucharest. He strongly believed that a country should be represented by its culture.*

Keywords: *Constantin Karadja, bibliophile, diplomate, Stockholm, Ottmar Trașcă, Stelian Obiziuc, Righteous among Nations, Yad Vashem, Holocaust.*

Un studiu cu privire la complexa personalitate a lui Constantin Karadja a reprezentat prima temă de cercetare pe care am desfășurat-o în cadrul Departamentului de Relații Internaționale, din Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale, al Academiei Române în anul 2008. Entuziasmul domnului director, Prof. Ion Bulei pentru diplomația culturală și pentru cercetarea unui reprezentant de clasă al diplomației interbelice române, m-a stimulat, responsabilizându-mă totodată.

Constantin I. Karadja este o personalitate deosebit de complexă, cu o activitate intelectuală ramificată și de o excepțională diversitate, care ar putea fi analizată, spre ușurarea demersului de cercetare, prin prisma a două mari direcții: activitatea culturală, activitatea diplomatică. Cele două direcții sunt delimitate, in-

* Asistent cercetător în cadrul ISPRI, conf. univ. dr. Universitatea *Spiru Haret* — București.

¹ Comunicare în cadrul Simpozionului Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, din 30 ianuarie 2012.

ventate de noi pentru a facilita, pe cât posibil, studiarea științifică a acestei personalități diplomatice, ancorată evident, în complexitatea faptelor și evenimentelor istorice ale primei jumătăți a secolului XX și nu în ultimul rând a mentalului cultural a două spații geografice atât de diferite, precum Suedia, țara maternă a lui Constantin I. Karadja și România, țara de adopție, pe care a iubit-o până la sacrificiu.

Constantin Karadja făcea parte din acea categorie de diplomați de carieră, care considerau că elementele definiții pentru o națiune, și implicit cartea ei de vizită, sunt istoria și cultura, iar prin cultură ar trebui să fie în primul rând evidențiat și exaltat patrimoniul unei țări. Constantin Karadja s-a ocupat deci de cultura română premodernă, pe care a privit-o prin prisma integrării elementelor sale în cultura europeană.

Studiile sale științifice, pe care le-am identificat în biblioteci din București au fost redactate de multe ori, pornind de la elemente de bibliofilie căutate și achiziționate cu mare greutate de-a lungul vieții. Valorificând cu deosebită grijă biblioteca familiei de la Grumăzești, Constantin Karadja a amplificat-o cu elemente de o mare valoare și totodată a studiat-o îmbogățind-o cu studii personale cu privire la elementele din componența sa.

Prin articolul de față nu doresc să prezint atât cercetările personale, cât mai ales felul în care un subiect atât de complex poate fi tratat interdisciplinar, într-un colectiv de cercetători, care își împărtășesc cu generozitate și bucurie rezultatele cercetării, contribuind prin eforturi de diferite nuanțe, la revelarea a noi și noi aspecte ale personalității diplomatului Constantin Karadja². Colectivul despre care vorbesc este alcătuit din: dr. Stelian Obiziuc³ (Ministerul de Externe, directorul Arhivelor Diplomatice), dr. Ottmar Trașcă⁴ (Academia Română, Institutul de Istorie „Gheorghe Barițiu“, Cluj-Napoca), dr. Ovidiu Olar⁵ și dr. Ileana Stănculescu (Academia Română, Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale, București). Felul în care noi, membrii colectivului citat anterior, ne-am intersectat existențele și preocupările științifice legate de personalitate lui Constantin Karadja, ar putea fi în sine un subiect de cercetare. Nefiind acum vremea pentru a dezvolta acest argument, aș dori doar să adresez mulțumiri domnului Ștefan Mănescu pentru modul deosebit de elegant, fin și totodată serios prin care ne-a fost alături în eforturile noastre⁶.

Fiecare dintre noi se ocupă de un segment bine definit al personalității lui Constantin Karadja și anume: problema evreiască și reflectarea ei în documente (Ottmar Trașcă), reflectarea personalității lui Karadja în documentele Ministe-

² Constantin Karadja (24 noiembrie 1889 – 28 decembrie 1950).

³ Stelian Obiziuc, doctor în istorie, director al Arhivelor Diplomatice din cadrul Ministerului de Externe.

⁴ Ottmar Trașcă, doctor în istorie, CP. III în cadrul Institutului de Istorie al Academiei Române din Cluj-Napoca, cadru didactic asociat la Facultatea de Istorie „Gheorghe Barițiu“, Universitatea „Babeș-Bolyai“, Cluj-Napoca. Vezi: <http://www.history-cluj.ro/Istorie/cercet/Trasca.htm>.

⁵ Ovidiu Olar, cercetător, Institutul de Istorie al Academiei Române, Nicolae Iorga.

⁶ Adresez mulțumiri doamnei Irina Mănescu, pentru sprijinul și disponibilitatea deosebită pe care ne-o acordă în cercetările noastre. Irina Mănescu, născută Karadja, unul dintre cei trei copii ai lui Ioan Karadja, fiul lui Constantin Karadja. Pentru arborele genealogic al familiei Karadja, vezi: http://www.ghyka.com/Familles/Caragea/Caragea_01.pdf.

rului de Externe (Stelian Obiziuc), personalitatea culturală a diplomatului și modalitățile prin care întreținea legături cu personalități din România și alte țări europene, precum și aspecte legate de activitatea sa de cercetător, colecționar, specialist în incunabule și carte rară etc. (Ileana Stănculescu).

Sursele cercetării

Elemente bibliografice identificate în biblioteci din țară și din străinătate

Surse digitale⁷

Fonduri publice de corespondență și documente:

- identificate în biblioteci și arhive din Suedia, ce urmează a fi editate în amănunt.
- identificate în țară (Arhivele Naționale și Arhivele Ministerului Afacerilor Externe din București (AMAE, fond Problema 33), precum și la departamentul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române și Arhiva Academiei Române)

Fonduri de documente din străinătate (spre exemplu Arhiva United States Holocaust Memorial Museum⁸)

Fonduri private de documente și corespondență (în mare parte provenite din rude pe linia maternă a lui Constantin Karadja, dar și din alte surse, ce urmează a fi publicate în studiile noastre viitoare).

Fondul public de manuscrise, hărți, dar și incunabule și carte veche din patrimoniul Bibliotecii Facultății de Istorie, a Bibliotecii Academiei, precum și al Bibliotecii Naționale a României, prin care ne-am străduit să recuperăm și să reconstituim fosta bibliotecă a familiei Karadja (biblioteca de la Grumăzești, care înaintea războiului pare a fi însumat peste 6000 de volume, transferată ulterior la București, evident cu mari pierderi).

Biografie

Constantin Ioan Lars Anthony Demetrius Karadja s-a născut pe 24 noiembrie 1889, la Haga și a decedat la 28 decembrie 1950, la București. Din certificatul de naștere (fig. 1)⁹ aflăm că părinții sunt principele Ioan Karadja, beylerbey al Rumeliei — care la acea dată îndeplinea funcția de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Imperiului Otoman pe lângă regii Țărilor de Jos și Suediei — respectiv Marie-Luisa Smith, cetățeană suedeză, provenită dintr-o familie înstărită¹⁰. Constantin a fost botezat ortodox, confesiunea tatălui său, în sediul Capelei Legației Imperiale a Rusiei, la Haga.

Plecând cu mama sa în Suedia, în urma decesului timpuriu la tatălui său, Constantin Karadja va urma liceul particular cu o adâncă rezonanță în cultura scan-

⁷ <http://www.academician.ro/article/24452/Constantin-Karadja/1>; http://en.wikipedia.org/wiki/Constantin_Karadja.

⁸ www.ushmm.org.

⁹ Arhivele Naționale, fond familial Karadja, Dosar III 242.

¹⁰ Ottmar Trașcă, Stelian Obiziuc, „Diplomatul Constantin I. Karadja și situația evreilor cetățeni români din statele controlate-ocupate de Germania nazistă, în cel de-al doilea război mondial“, în *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca*, tom XLIX, 2010, p. 2 (în cont.: O. T., S. O., *Diplomatul*).

Fig. 1. Certificat de nastere

This is to Certify to whom it may concern

That Constantin Jean Lars Anthony Demetrius Karadja,
the only son of Jean Constantin Karadja, deceased, late of
Dovigny castle, Goury, Belgium, _____

_____ was generally admitted of
The Honourable Society of the Inner Temple
on the second day of February One thousand nine
hundred and nine _____ and was called to the Bar by the
same Society on the twentyeighth day of June One thousand
nine hundred and twentytwo _____ and has paid all duties
to the House and to the Officers thereunto belonging.

In Testimony whereof I have hereunto set my hand
and the Seal of the said Society this twentythird day of
_____ June in the year of Our Lord, One thousand nine
hundred and fortyseven. _____

Witness

Ray Robinson

Sub-Treasurer

Schuster
Treasurer.

duplicat, emis în 1947, deoarece a primit actul original
în timpul călătoriei p.h.

Fig. 2. Diploma de absolvire

dinavă — Beskovska skolan, cu sediul pe Engelbrektskatan în Stockholm, școală fondată la 1867 de teologul și omul politic Gustaf Emanuel Beskow¹¹.

Fig. 3. Constantin Karadja 1922

A fost de formație jurist — în 1909 se înscrie la Inner Temple, o facultate selectă de Drept din Londra și își va lua diploma de absolvire în 1922 (fig. 2)¹²; tot atunci devine membru al Baroului de avocați britanici (fig. 3) și diplomat, cu o carieră deosebită ce se va desfășura aproape trei decenii.

Activitatea sa diplomatică începe în perioada 1910-1913 în cadrul Departamentului Politic al Ministerului de Externe Otoman, în calitate de atașat și apoi în calitate de secretar de legație. Demisionat în octombrie 1912 din diplomația otomană, C. I. Karadja se reîntoarce în Suedia, unde următorii ani activează în cadrul băncii „Sveriges Privata Centralbank“ (1914-1915).

În anul 1916 se stabilește în România, în urma căsătoriei cu domnișoara Elena Marcela Caradja, fiica lui Aristide Caradja (etnolog și academician român) și a Matildei Caradja (născută Grecianu), iar la data de 21 aprilie 1920, printr-un decret semnat de

regele Ferdinand I, Constantin Karadja primește cetățenia română¹³.

În ciuda faptului că proveneau din două aripi ale aceleiași familii, pare că viitorii soți nu erau rude la gradul oprit de lege cum se specifică în actul de căsătorie. Cuplul va avea doi copii (fig. 4): Ion (născut la Iași, la 8 aprilie 1917) și Marie Nadeja (născută la Grumăzești, la 9 ianuarie 1920).

În anul 1920, după obținerea cetățeniei române este numit consul în cadrul Ministerului de Externe, moment ce marchează debutul carierei sale în diplomația română, în cadrul căreia avea să dețină funcții importante: consul la Budapesta (01.08.1921 – 01.02.1922); director al Direcției Politice Internaționale (iunie-octombrie 1927); consul general la Stockholm (01.03.1928 – 15.08.1930); consul general în cadrul Legației române din Berlin (01.02.1932 – 01.08.1936); consul general la Berlin (01.08.1936 – 15.06.1941); director al Direcției Afacerilor Consulare din cadrul Ministerului Afacerilor Străine (01.07.1941 – 23.08.1944); însărcinat cu întocmirea Manualului diplomatic și consular (10.05.1945 – 01.05.1947). Cariera sa diplomatică ia sfârșit în urma deciziei ministeriale nr. 58.378/31

¹¹ Dintre absolvenții liceului, menționăm primii miniștri de mai târziu Hjalmar Branting și Olof Palme, regele Gustav V, alături de frații săi Oscar și Carl, precum și prințul Bertil. Totodată, la această școală au fost și viitorii academicieni suedezi Sven Hedin (ale cărui scrisori către Mary Smith, aflate în patrimoniul Arhivelor Naționale, le vom edita într-un viitor volum de corespondență a familiei Karadja), Verner von Heidenstam și Martin Lamm. Enumerarea ar putea continua. A se vedea: http://sv.wikipedia.org/wiki/Beskowska_skolan.

¹² Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 77/ Dos. pers. K 8, vol. I, nepag.

¹³ Decretul Regal nr. 5190 din 3 februarie 1920, Document II – 01.

august 1947, prin care postul său de consul general clasa I era suprimat începând cu data de 1 septembrie 1947¹⁴.

În mai 1927 participă la Conferința Economică Internațională de la Geneva, în calitate de expert și coordonator al delegației române, datorită bogatelor sale cunoștințe în domeniul economiei. Printre articolele sale științifice, C. Karadja a publicat și o serie de intervenții pe subiecte de economie de mare actualitate¹⁵.

Constantin I. Karadja a avut importante studii în domeniul economiei, dar și contribuții remarcabile în domeniul istoriei și culturii române vechi. Unul dintre meritele sale deosebite a fost acela de a propaga în bibliografia internațională de specialitate date referitoare la manuscrise și carte rară de pe teritoriul Țărilor Române. De asemenea, a alcătuit instrumente de lucru pentru specialiști, precum primul inventar al incunabilelor de pe teritoriul României¹⁶ în perioada în care a fost consul la Berlin (1932-1941), în colaborare cu redacția Gesamtkatalog der Wiegendrucke, sub îndrumarea lui Konrad Haebler¹⁷. A realizat lista incunabilelor din România, pe care a predat-o în 1937, redacției Gesamtkatalog der Wiegendrucke¹⁸. Lista cuprinde 1471 incunabile păstrate în 37 colecții publice și particulare (s. n.). Ultima descrisă, Biblioteca Grumazestiana (a lui Constantin Karadja), însumează 70 de incunabile. Dintre acestea, 34 se află în fondurile Bibliotecii Națio-

Fig. 4. Marcelle Karadja
cu Ioan și Marie Nadeja 1921

¹⁴ O. T., S. O., *Diplomatul*, p. 3.

¹⁵ Enumerăm în ordine cronologică studiile de economie identificate în bibliotecile din București, cu grafia numelui așa cum apare tipărită în studiile respective (Caradja și Karadja): Constantin I. Caradja, *Quelques considerations sur le service consulaire roumain*, București, 1923; Constantin I. Caradja, *Contribuțiuni la deslegarea problemelor valutare și economice* cu o prefață de dl. Oscar Kiriacescu, fost ministru și director la Banca Națională a României, Tipografia Monastirei Neamțu, 1925 (p. 71); Constantin I. Caradja, *Organizarea comerțului exterior*, Tipografia și legătoria Sfintei Monastiri Neamțu, Neamț, 1925; Constantin I. Caradja, *O piață de desfacere pentru fructele noastre*, Tipografia și legătoria Sfintei Monastiri Neamțu, 1925; Constantin I. Caradja, *Informațiunile comerciale*, Institutul economic românesc, Cartea Românească s. a., București, 1926; Constantin I. Caradja, *Învățămintele problemei valutare norvegiene*, Institutul economic românesc, Tipografia Sfintei Monastiri Neamțu, 1926; Constantin I. Caradja, *Unele caracteristici ale comerțului mondial de după război și învățăminte practice pentru noi*. Prelegere ținută la Universitatea Populară din Vălenii de Munte în ziua de 26 iulie 1926, „Analele economice și statistice”, nr. 7-8, București, 1926, pp. 3-20; Constantin I. Karadja, *Raportul Profesorului Kemmerer asupra valutei poloneze*, rezumat de Constantin I. Karadja, „Analele Băncilor”, București, 1927.

¹⁶ Lista incunabilelor păstrate în România (343 p.). Lista lui Karadja cuprinde, după cum susține autorul, 1.345 titluri, din totalul de 1.467 aflate pe teritoriul țării noastre, după 1945. Numărul de incunabile s-a mărit după 1945, prin asimilarea de către bibliotecile de stat a incunabilelor provenite din biblioteci private.

¹⁷ http://de.wikipedia.org/wiki/Konrad_Haebler; <http://www.treccani.it/enciclopedia/konrad-haebler/>.

¹⁸ <http://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/GWEN.xhtml>.

nale, descrise în prezentul catalog, afirmă în introducerea la catalogul incunabulelor din Biblioteca Națională¹⁹, doamna Elena – Maria Schatz. Catalogul este dedicat memoriei marelui colecționar și bibliolog român, Constantin Karadja.

Pentru meritele sale deosebite în studierea culturii române premoderne, este primit în Academia Română ca membru de onoare în 1946 și expulzat din Academie în 1948²⁰.

Constantin Karadja a solicitat și aprobarea plecării definitive din țară, împreună cu familia, la rudele din Suedia. În cazul acceptării emigrării sale, Karadja ar fi propus să lase în posesia statului român casa din București — „care s-ar potrivi admirabil pentru locuința unui academician sau profesor universitar“; dona și o proprietate de 27 ha în comuna Grumăzești — „s-ar potrivi foarte bine pentru o școală de agricultură“; colecția de cărți „vechi și rare“ în limbi străine privind trecutul sud-estului european dorea s-o doneze Academiei Române (ceea ce s-a și întâmplat cu anumite volume din bibliotecă), iar celelalte colecții (obiecte preistorice, arme vechi, tablouri, obiecte etnografice etc.) urmau să revină tot statului român²¹.

Menționăm că un studiu aprofundat al activității diplomatice a lui Constantin Karadja, din perspectiva documentelor aflate în posesia CNSAS, se află în faza de redactare sub semnătura colegului Stelian Obiziuc.

Dorim totodată ca prin cercetări ulterioare să putem reconstitui fosta colecție a familiei Karadja, care a fost găzduită, ca ultimă locație, pe strada Mora din București și despre care am cules mărturii orale. Există încă în viață persoane care își amintesc cum casa Karadja, precum alte case din București, era deschisă pentru public într-o anumită zi, într-o formulă creativă de spațiu muzeal deschis cu generozitate iubitorilor de obiecte de artă.

Constantin Karadja — diplomat²²

Cu o pregătire solidă de jurist și economist, Constantin Karadja va intra în diplomație în al doilea deceniu al secolului XX, fiind reprezentat al României la

¹⁹ Elena-Maria Schatz, *Catalogul colecției de incunabule*, București, 1995.

²⁰ „Stimate Domn, Academia Română, apreciind meritele ce v-ați câștigat ca bibliofil, bibliograf și cercetător al trecutului neamului românesc, v-a ales, în ședința de la 3 iunie 1946, membru de onoare al ei. Comunicându-vă acest vot, vă rugăm să primiți, Stimate domn, încredințarea distinsei noastre considerațiuni“, este scris în scrisoarea nr. 3451 din 25 iunie 1946, semnată de președintele Academiei Române, Andrei Rădulescu și de secretarul general, Alexandru Lepădatu.

Mulțumim doamnei Irina Mănescu, pentru deosebita amabilitate de a ne transmite o scanare a unei copii a admererii în Academia Română, păstrată în arhiva familiei. Tot domnia sa ne-a transmis și răspunsul lui C. Karadja din 6 iunie 1946, din care cităm un fragment: „Domnule Președinte, Este cu un sentiment de adâncă emoție că Vă mulțumesc pentru aprecierile D-voastră atât de binevoitoare asupra modestelor mele lucrări în domeniul istoric și în legătură cu profesia mea. Cu adâncă smerenie primesc această chemare a Domniilor Voastre, cea mai frumoasă ce-mi va fi hărăzită în viață, de-a figura de acum înainte ca membru de Onoare a Primei Instituții Culturale a Țării. (...)“. Am solicitat permisiunea de a intra în Arhivele Academiei Române pentru a căuta actul de excludere din Academie al lui Constantin Karadja, dar în cursul lunii mai 2010, mi s-a comunicat, fără a avea acces în arhive, că documentul de excludere al lui Constantin Karadja din Academia Română nu se găsește în arhivă. Pentru prezența lui Constantin Karadja ca membru al Academiei Române, vezi: <http://www.academician.ro/article/24452/Constantin-Karadja/1>.

²¹ Ion Calafeteanu, „Constantin I. Karadja — biografia unui nedreptățit“, în *Magazin istoric*, p. 5.

²² Pentru o analiză a activității diplomatice din perspectiva documentelor, vezi: Ottmar Trașcă, Stelian Obiziuc, „Cetățeni români din statele controlate/ocupate de Germania nazistă în cel de-al Doilea Război Mondial“,

Budapesta (1921-1922) și ulterior consul general în Suedia, țara sa maternă, între 1928-1930. Din 1932 până în 1936 ocupă funcția de consul general în cadrul Legăției române din Berlin, urmată de funcția de consul general la Berlin (1936-1941). Această ultimă misiune diplomatică se va încheia cu probleme majore, în 1941, moment în care, la diferite presiuni ce urmează a fi elucidate de cercetările viitoare, Constantin Karadja este rechemat în țară²³.

Activitatea sa diplomatică se desfășoară într-o perioadă istorică deosebit de complicată, având încă multiple puncte neelucidate pe deplin. Parte din documentele prezente în Arhivele Ministerului Român de Externe (respectiv notele transmise de Constantin I. Karadja în țară) au fost editate de colegii mei Ottmar Trașcă și Stelian Obiziuc²⁴. Cercetările în aceste sens continuă.

În căutarea volumelor de carte veche din fosta bibliotecă de la Grumăzești, a familiei Karadja, am observat în fondul Academiei Române, printre dosarele referitoare la Constantin Karadja, un text dactilografiat cu o dedicație din partea autorului: *Spre doctrina românească a Dreptului internațional, dăruit Academiei Române pentru păstrare în secția Manuscriselor din partea autorului Constantin I. Karadja 12/7/1946*²⁵. De ce pentru păstrare... vor demonstra anii ce vor fi fost să urmeze tragiceii depuneri a materialului la care Constantin Karadja a lucrat ani de zile, material pe care colegii mei Stelian Obiziuc și Ottmar Trașcă l-au cercetat cu o trudă și o acribie similară efortului celui care l-a alcătuit. Materialul urmează a avea o ediție integrală și o formă tipărită însoțită probabil și de o difuzare internațională, precum cea dorită de Constantin Karadja, iată acum, la 67 de ani de la însemnarea scrisă de autor pe copia donată departamentului de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române²⁶.

Gestul depunerii scrierii în depozitul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române îl explică însuși autorul, prin scrisoarea atașată donației sale:

Am onoarea a Vă ruga să binevoiți a dispune, dacă nu vedeți nici un inconvenient, ca alăturatele două manuscrise să fie înregistrate și păstrate în arhivele Academiei Române:

Este vorba despre următoarele texte:

Spre doctrina românească a dreptului internațional (Contribuția serviciului diplomatico-consular), manuscris prezentat sub semnătura Ich Dien pentru premiul Titulescu, în anul 1945-1946. Manuscrisul este însoțit de anexe.

Serviciul diplomatico-consular în slujba negustoriei române, rezumat al unei conferințe ținute de subsemnatul la Camera de Comerț din București, în ziua de 9 martie 1946.

Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca, tom XLIX, 2010, pp. 109-141 (în cont.: O. T., S. O., *Cetățeni*). Versiunea digitală a articolului: <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/AnuarBaritHistorica2010/08.pdf>; Ottmar Trașcă, Stelian Obiziuc, *Un diplomate roumain à la défense des Juifs: Constantin I. Karadja*, „Transylvanian Review”, vol. XIX, nr. 3, 2010, pp. 131-146 (în cont.: O. T., S. O., *Un diplomate*).

²³ O. T., S. O., *Cetățeni*, p. 124.

²⁴ O. T., S. O., *Cetățeni*, p. 123 ș. u.

²⁵ Biblioteca Academiei Române, arhiva Karadja, A 511, document 34/1946.

²⁶ Constantin I. Karadja, *Manual diplomatic și consular*, ediție îngrijită de Stelian Obiziuc și Ottmar Trașcă, apărută sub egida Ministerului Afacerilor Externe și a Institutului de Istorie „Gheorghe Barițiu” al Academiei Române, Cluj Napoca, Editura Argonaut, 2013 (în curs de apariție).

Motivare:

Motivez această cerere precum urmează:

Cu toate că nu posed talentul necesar pentru a expune cu toată convingerea necesară o teză pentru acceptarea căreia lucrez încă din anul 1923, când am publicat prima mea broșură arătând insuficiența serviciului nostru consular, fapt rămâne totuși că rânduirea și modernizarea Ministerului Afacerilor Străine și a serviciilor diplomatice și consulare și mai ales modificarea spiritului care domnește în aceste servicii a devenit o necesitate.

Primenirea cerută nu se va putea face decât prin stabilirea odată pentru totdeauna a regulilor de lucru necesare, sub formă de instrucțiuni amănunțite de serviciu și înregistrarea funcționarilor cu documentație juridică ținută la zi, care există bineînțeles în serviciile străine bine organizate, dar pe care noi le-am socotit de prisos.

Numai când vom fi hotărâți singuri cum trebuie să lucrăm, consecvent însă, va putea fi vorba să ne creăm treptat o doctrină a Ministerului de Externe, să închidem ușa abuzului și bunului plac (...).

Am totuși certitudinea că, cu toate slăbiciunile expunerii prezentate, de care-mi dau bine seama de altfel, reformele necesare vor veni cu timpul și că vom ajunge într-o zi la coeziunea care lipsește între diferitele organe de Stat — mă gândesc în primul rând la apropierea celor cinci cariere complete, specializate, dezorganizate și lucrând adesea izolat, cariera diplomatică, consulară, economică, de presă și administrativă, la care România, singură, printre State, a ajuns.

Proiectele care alcătuiesc baza expunerii alăturare vor putea fi utile poate, atunci. De aceea, solicit ca aceste texte să fie păstrate la Academia Română, pentru a fi ferite astfel de o distrugere completă, împreună cu întreaga operă începută, distrugere inevitabilă în starea actuală a lucrurilor.

Binevoii a primi, Vă rog Domnule Președinte, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Constantin. I. Karadja

Membru de onoare al Academiei Române

Membru al Baroului Englez

Gestul de mare profunzime al autorului denotă o componentă reală recuperatorie a mentalității unei persoane provenită din spațiul nordic, centrată pe respectul instituțiilor statale.

Stadiul cercetării

În ultimii ani, s-a încercat, prin diferite mijloace (materiale radio, tv, materiale publicate), aducerea în atenția publică a personalității lui Constantin Karadja, din perspectiva mediului suedez²⁷. Pornind mai ales de la recuperarea documentelor și a fondurilor de scrisori și documente din arhiva rudelor suedeze ale familiei lui Constantin Karadja, doi jurnaliști și scriitori suedezi, Joakim Langer și Pelle Berglund au avut o contribuție deosebită la propagarea activității diplomatice a lui C. Karadja, printr-un volum de divulgare apărut în 2009 la editura sue-

²⁷ Interviu la Televiziunea suedeză cu Joakim Langer despre monografia Constantin Karadja, vezi: <http://www.ur.se/play/155995>. Pe site-ul Raul Wallenberg Foundation este menționat și Constantin Karadja: <http://www.raoulwallenberg.net/saviors/diplomats/list/constantin-karadja-566/>.

deză Sivart Förlag²⁸. „Umanitatea acestui personaj m-a îndemnat să mă apropiez cu atenție de studierea traseului vieții sale, susține Joakim Langer. Nu era un om care-și schimba costumul după vremuri, cum se spune în suedeză. Mi se pare nedrept și sunt de-a dreptul uluit că o țară care se poate bucura de o asemenea personalitate nu face nimic pentru memoria sa“, îmi spunea Joakim Langer²⁹, referindu-se la felul în care a fost tratat spre finele vieții, atât de Suedia, cât și de guvernul din România.

În bibliografia de limbă română din perioada interbelică, Constantin Karadja este citat și evocat în studiile unor personalități culturale ale vremii, specialiști în cultură română premodernă, precum Dan Simonescu, Nicolae Iorga, Ioan Bianu, Nicolae Cartoian ș.a. ce stau mărturie pentru deosebita prețuire de care se bucura în anturajul cultural din România, prin preocupările foarte serioase pe care le avea legate de cultura română premodernă (carte română veche, incunabule, manuscrise, documente istorice etc.)³⁰.

Din perspectiva prezenței lui Constantin Karadja în instrumentele științifice de lucru, din motive politice, citările apar abia după 1990³¹.

Fără a avea o intrare proprie în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*³², descoperim că două articole semnate Constantin Karadja sunt citate drept surse pentru alte intrări ale dicționarului apărut sub egida Academiei Române în 1979³³.

Dinu. G. Giurescu, Rudolf Dinu și Laurențiu Constantiniu au integrat date referitoare la Constantin Karadja în ampla lucrare bogat ilustrată, referitoare la Serviciul diplomatic român — *O istorie ilustrată a diplomației românești 1862-1947*. Laurențiu Constantiniu accentuează rolul deosebit de important pe care l-a avut C. Karadja în procesul de salvare a cetățenilor români de origine ebraică, din Berlin:

„Angajate în efortul de război alături de Germania, autoritățile române s-au aliniat politicii promovate de Reich față de minoritatea evreiască din teritoriile controlate de Germania. În Ministerul Afacerilor Străine al României au existat însă diplomați, precum Constantin I. Karadja, care au contribuit la salvarea evreilor. În rapoartele trimise în Centrală, Constantin Karadja a subliniat, în repetate rânduri «că toți cetățenii având drepturi bine stabilite la naționalitatea română au drept la protecția noastră, indiferent de originea lor etnică sau de religia lor». Atât în perioada cât a de-

²⁸ Joakim Langer, Pelle Berglund, Constantin Karadja. Bara ett liv till, Sivart Förlag, Estland, 2009.

²⁹ Conversație particulară, aprilie 2010 la București. Pentru citarea volumul semnat de Joakim Langer și Pelle Berglund, vezi: Corespondențe de George Farkas: *Constantin Karadja — fanariot, suedez și salvator de evrei*; http://www.isropress.net/Portal/index.php?option=com_content&view=article&id=1292%3AFanariot%2C+suedez+si+salvator+de+evrei&Itemid=152.

³⁰ Vezi: Ileana Stănculescu, *Constantin Karadja: diplomație și cultură*, în „Revista de Științe Politice și Relații Internaționale“, tom VIII, Nr. 1, 2011, pp. 93-108; Ileana Stănculescu, *O personalitate complexă: Constantin Karadja — om de cultură și diplomat*, în „Revista română de istoria cărții“, an 7, nr. 7, 2012, pp. 23-69 (cu bibliografia problemei la zi).

³¹ Dorina Rusu, *Membrii Academiei Române (1866-1999)*, București, Editura Academiei, 1999, pp. 102-103.

³² *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei Române, 1979.

³³ Constantin I. Karadja, *Despre lucrul apostolesc al lui Coresi de la 1563*, ședința de la 24 octombrie 1924, „Analele Academiei Române“, Memoriile Secțiunii Literare, seria III, tom II, nr. 6, 1924, pp. 545-555; Constantin I. Karadja: „Incunabule povestind despre cruzimile lui Vlad Țepeș“ Cluj, Cartea Românească 1931, în volumul „Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 ani“, pp. 1-11.

ținut funcția de consul general al României la Berlin (1 august 1936 – 15 iunie 1941), cât și atunci când, după rechemarea în țară a fost numit director al Direcției Afacerilor Consulare a MAS, Constantin Karadja a depus eforturi susținute pentru a anula măsurile discriminatorii care îi vizau pe cetățenii români de origine evreiască aflați în Germania³⁴.

Simpozioane comemorative

- Manifestare comemorativă la Framlingham College din Londra. Pe data de 6 ianuarie 2009, în capela celebrei instituții de învățământ absolvită de Karadja își sărbătorea fostul elev, accentuând meritele sale profesionale și umane deosebite.

It has been just over 100 years since Prince Constantin Karadja passed through the doors of Framlingham College as an earnest young student, going on to study at Cambridge and then in London where he specialised in International Law. During his lifetime he is documented as having saved over 52,000 Jewish people of Romanian citizenship, from the clutches of the Nazis against opposition from his own government. On record it is stated that he was profoundly influenced by the humanistic education he received in England. On Tuesday 6th January 2009, Framlingham College held a Commemoration Service in the Chapel to remember and honour this former pupil, an outstanding man, recognised for his humanitarian achievements by Yad Vashem as „Righteous Among the Nations“. Rabbi Dr Andrew Goldstein from Northwood & Pinner Liberal Synagogue recited ‘Kaddish’, the Jewish prayer of mourning, during this service.³⁵

- Forumul internațional asupra Holocaustului Visas for life (26-28 ianuarie 2000 la Stockholm)³⁶, sub auspiciile Muzeului Holocaustului și al Institutului Yad Vaschem din Ierusalim.

„Numele diplomatului român Constantin I. Karadja (1889-1950) nu este necunoscut istoriografiei contemporane preocupate de istoria Holocaustului și nici opiniei publice românești și străine. Menționată în lucrările Forumului internațional asupra Holocaustului desfășurat și prezent în cadrul expoziției Visas for Life, organizată cu același prilej, în cadrul unui program inițiat de Muzeul Holocaustului din Washington și de Institutul Yad Vashem din Ierusalim, personalitatea sa este, cu toate acestea, mai puțin cunoscută opiniei publice din România. Analiza documentelor păstrate îndeosebi în cadrul Arhivelor Ministerului de Externe, evidențiază o serie de aspecte în majoritatea lor inedite, ale activității desfășurate de diplomatul Constantin I. Karadja la Berlin, în calitate de consul general și, ulterior, ca director al Direcției Consulare (1941-1944) în vederea salvării evreilor cetățeni români rezidenți în statele ocupate-controlate de Germania nazistă în cursul celui de al Doilea Război Mondial.“³⁷

³⁴ Dinu G. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu Constantiniu, *O istorie ilustrată a diplomației românești 1862-1947*, București, Editura Monitorului Oficial, 2011, p. 283, p. 289 (fotografie Constantin Karadja).

³⁵ http://www.framcollege.co.uk/assets/pdfs/fc/newsletter/fc_spring2009.pdf.

³⁶ <http://www.raoulwallenberg.net/especial/visasforlife/indexen.htm>.

³⁷ Ottmar Trașcă, Stelian Obizuc, „Cetățeni români din statele controlate/ocupate de Germania nazistă în cel de-al Doilea Război Mondial“, în *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca*, tom XLIX, 2010, p. 109. <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/AnuarBaritHistorica2010/08.pdf>.

• Seminarul organizat de Ambasada României la Stockholm și Academia Folke Bernadotte³⁸, intitulat *Constantin Karadja, a Romanian Diplomat of Swedish Descent*. Pe data de 9 martie 2011 s-a organizat prima manifestare de recuperare a memoriei lui C.I. Karadja la care au participat oficial și instituțiile din România. În cadrul seminarului S. Obiziu și O. Trașcă au avut două intervenții de un înalt profesionalism, cu privire la diferite aspecte legate de viața și activitatea lui C. Karadja (biografie, diplomație, chestiune evreiască ș.a.). Citez din intervenția lui S. Obiziu:

Mai întâi aș vrea să fac două observații preliminare:

1. Menționăm de la început bogăția extraordinară a documentelor provenite de la Constantin Karadja și familia sa existente în arhivele și bibliotecile din România. Astfel, arhiva MAE păstrează numeroase documente referitoare la activitatea sa profesională, inclusiv documentele consulare din perioada activității sale la Berlin, în calitate de consul general. Arhivele Naționale ale României, Biblioteca Academiei și Biblioteca Națională a României păstrează mai multe colecții și fonduri documentare cu acte, documente, manuscrise, incunabule din perioada secolelor XIII-XX, referitoare, în special, la genealogia familiei Karadja, activitatea de bibliofil, bibliograf și istoric, corespondența cu diverse personalități din România, Suedia, Germania, Marea Britanie, Turcia etc.

2. Având în vedere amploarea subiectului și a documentelor existente e dificil să prezentăm, in extenso, în timpul limitat al acestei comunicări, biografia, cariera și activitatea diplomatică ale lui Constantin I. Karadja. Vom face acest lucru în scris, în perioada următoare, când, împreună cu dl. dr. Ottmar Trașcă și d-na conferențiar universitar dr. Ileana Stănculescu vom publica trei lucrări speciale dedicate vieții și activității lui Constantin I. Karadja.

Ottmar Trașcă s-a referit în intervenția sa la modalitățile prin care Constantin Karadja a încercat să salveze evrei din Europa ocupată de Germania nazistă. Numirea lui Constantin I. Karadja în fruntea Direcției Afacerilor Consulare din cadrul Ministerului de Externe la data de 1 iulie 1941 a marcat începutul unei noi etape în cadrul carierei sale diplomatice, o etapă ce va sta sub semnul eforturilor întreprinse — îndeosebi în anii 1942-1944 — în vederea salvării de la exterminare a evreilor cu cetățenie română din teritoriile controlate/ocupate de Reich. (...) În încheierea referatului din 17 octombrie 1944, Karadja își înainta demisia din cadrul Ministerului de Externe, anunțând totodată că nu intenționa să revină în diplomație „atâta timp cât n-am dovada precisă că se dorește o schimbare radicală a unui sistem pe care n-am încetat de ani de zile să-l stigmatizez ca fiind în cel mai înalt grad dăunător intereselor superioare ale Statului“. Interpelarea constituia un atac frontal la adresa noului titular al departamentului Externelor — fost colaborator apropiat al lui Mihai Antonescu. Astfel se încheia, prematur, o carieră diplomatică remarcabilă ce s-a întins pe durata a aproape 25 de ani, carieră în cadrul căreia Constantin I. Karadja a dat dovadă de calități excepționale, de o pregătire intelectuală și profesională solidă, de onestitate, de devotament față de Statul român și de cetățeniei acestuia — indiferent de originea etnică — ceea ce a făcut posibilă salvarea unui număr considerabil de evrei de la o moarte sigură.

³⁸ <http://folkebernadotteacademy.se/sv/>.

În cadrul simpozionului, din partea familiei, Ștefan Nicolae Mănescu a mulțumit organizatorilor pentru comemorarea adusă străbunicului lui și a dat citire rândurilor semnate de mama sa, Irina Mănescu (născută Caradja)³⁹.

Drept între popoare

Totodată, numele Constantin Karadja este asociat din data de 18 aprilie 2005, de organizația Yad Vashem⁴⁰, cu Oskar Schindler sau Raoul Wallenberg, prin conferirea titlului de *Drept între popoare*.

Recepționarea acțiunilor diplomatului Constantin Karadja nu a avut ecoul real în epocă și după mai bine de 60 de ani, țările occidentale și totodată cercetătorii români, încearcă să îi recupereze memoria. Din reportajul de pe Radio România Internațional Pro Memoria. The History of Romanians, cităm:

In the case of diplomat Constantin Karadja, the saying „Fortune surrounds you with friends, misfortune puts them to the test“ might as well read „Peace surrounds you with friends, war puts them to the test“. In hard times, for Karadja friendship turned into a deeper feeling, one of empathy towards his fellow human beings' predicament. Consequently, the Romanian diplomat did not stand by and let those people suffer. Karadja's endeavours between November 1943 and July 1944 specifically resulted in

³⁹ I owe my grandparents a happy childhood without worries. The atmosphere at home was quiet, calm and loving: us towards the grandparents and them towards us, the children. My memories of my grandfather are related to daily life: I was nine years old when he died ... I never realized the concerns he had or the difficulties he was passing through, because he always was happy, cheerful, nice and friendly with us and with all the children in the neighborhood. When they met, he often invited them to the kiosk at the street corner to buy them an iced-lolly, as it was back then. Very often he said to us grandchildren: „Children, who wants to go with me?“ And I went with him for a walk with our dog Dacky. It was a yellow-ginger-furred dog and one day a child asked grandfather if „this dog is made out of gold“ as its hair seemed golden in the sunlight (which made grandfather laugh and he said, what an angel this child is). In the evening, before bedtime, „extinction of the lights“ was mandatory at 8 o'clock, my grandfather sat in his armchair, we children climbed on to him to listen to Andersen's stories, which he would translate while reading from a Swedish book which was beautifully illustrated. He also read to us from the Old Testament from a large Bible with illustrations by Gustave Doré, this time translating from German. Sundays or on major holidays, especially during Christmas, he went with us to the Saint Vincent de Paul church at the end of our street where there was a beautiful carved miniature crèche with houses, people and animals of all kinds. Our grandmother read to us mainly from Wilhelm Busch, she translated „Struwwelpeter“ into Romanian in verses, illustrating it with her drawings in a notebook (which I still have today). Many times he went with me to the zoological museum „Grigore Antipa“ to see butterflies from the collection of my great-grandfather, Aristide Caradja, and other animals which were fascinating for us grandchildren. One day, we went together to the „Piața Filantropia“ (a market in Bucharest), where my grandfather bought three red tomatoes. When I asked „why three tomatoes?“ he said, „three tomatoes for three children!“ Even then I did not realize that he had not enough money to buy more tomatoes... Additional to his love for history, literature and arts he was also passionate about gardening and took great care of his flowers (tulips, daffodils, roses etc ..) When a fire broke out in the house no. 34 across the street, my grandfather was the first person present to help. The people who lived in that house never forgot this. On some days my grandmother told us: „Children, please be quiet, Grandpapa is working.“, and this happened more and more often ... Even then, I did not realize what he was going through... (Irina Mănescu, born Caradja).

⁴⁰ http://www1.yadvashem.org/yv/en/righteous/pdf/virtual_wall/romania.pdf. Dosarul referitor la Constantin I. Karadja, din arhiva Drept între popoare, Yad Vashem este M. 31. 2/10472. Pentru fișa lui Constantin I. Karadja de pe site-ul Yad Vashem, vezi: <http://db.yadvashem.org/righteous/righteousName.html?language=en&itemId=4414591>. Pentru înscrierea numelor persoanelor din România și alte țări pe Zidul comemorativ, vezi: http://db.yadvashem.org/righteous/walls.htm?wall_num=2&width=840&height=640. Pentru enumerarea persoanelor care au primit această distincție, vezi: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Righteous_among_the_Nations_by_country.

the repatriation of 51,000 Romanian-born Jews, men, women and children, young and old. On account of what he did for those people, the state of Israel granted Karadja the post-mortem distinction of „Righteous among Nations“⁴¹.

În textul alcătuit de comisia de expertiză, se precizează că datorită intervenției lui C. Karadja au fost salvați peste 51 000 de evrei de la deportarea spre Auschwitz, din locațiile Berlin și Ilfov⁴². Ambasada Israelului la Berlin a dat publicității următorul pasaj, pe date de 15 septembrie 2005, prin care anunța decernarea titlului de *Drept între popoare* lui C. Karadja, premiu înmănat nepoatei sale, Irina Mănescu⁴³:

C. Karadja war Diplomat im Auswärtigen Dienst des Staates Rumänien und als solcher von 1931 bis 1941 der rumänische Generalkonsul mit Amtssitz in Berlin. Von 1941 bis 1944 war er der Leiter der Konsularabteilung im rumänischen Außenministerium. Seinem fast anderthalb Jahrzehnte langen außerordentlichen Einsatz auf diplomatischer Ebene ist es zu verdanken, dass zigtausende Juden mit rumänischer Staatsbürgerschaft dem Zugriff ihrer NS-Verfolger entzogen wurden. Insgesamt konnten durch den Einsatz von Constantin Karadja mehr als 51 000 Juden vor der Deportation nach Auschwitz gerettet werden. Seine Enkelin, Frau Irina Manescu, die mit ihrer Familie in Deutschland lebt, wird heute in Berlin die Yad Vashem-Medaille und-Urkunde entgegennehmen.

În raportul întâlnirii subcomisiei desemnată pentru a se acorda recunoașterea de *Drept între popoare*⁴⁴, sunt punctate următoarele elemente centrale, dintre care:

„În cursul anilor 1938-1939 a raportat în mod consecvent detalii cu privire la politica antisemitică desfășurată de Partidul Național Socialist din Germania, precum și detalii legate de politica de deportare a acestora dincolo de granița Germaniei. Printre alte elemente el (n. tr. Constantin Karadja) accentuează: „dacă nu vom putea facilita refugiaților de naționalitate română o viață în România sau într-o altă țară non-europeană, atunci ar exista pericolul ca aceștia să fie trimiși către lagărele de concentrare, în care mulți ar putea să dispară fără urmă“. De aceea, solicită ca „evreii de naționalitate română care solicită repatrierea, să fie preluați de urgență și fără niciun fel de întârziere, din motive umanitare“.

Datorită eforturilor sale, câteva zeci de evrei din Germania (până în iulie 1942), aproximativ 600 din Franța și 51 537 din Ungaria s-au întors între ianuarie și mai 1944, adică doar cu câteva zile înainte ca evreii care au rămas să fie trimiși în lagărele de exterminare de la Auschwitz. În toate strădaniile sale, Karadja argumenta cu principiile drepturilor omului și ale legislației internaționale în vigoare. În plus, nu s-a dat la o parte de la a avertiza pe Ion și M. Antonescu, că dacă România nu va respecta aceste principii, va fi pusă la judecată la finele războiului.

⁴¹ Vezi reportajul alcătuit prin intervențiile lui Ottmar Trașcă, <http://www.rri.ro/art.shtml?lang=1&sec=9&art=311065>.

⁴² <http://db.yadvashem.org/righteous/righteousName.html?language=en&itemId=4414591>. Pentru înregistrarea argumentelor comisiei care a decis acordarea titlului de *Drept între popoare*, vezi și: <http://www.oldframinghamian.com/images/articles/PRINCECONSTANTINKARADJA1906-08.pdf>.

⁴³ http://nlarchiv.israel.de/2005_html/09/Newsletter%20vom%202005-09-15a.htm.

⁴⁴ Dosarul nr. 10472, comisia întrunită la Ierusalim, pe data de 18 aprilie 2005. A se vedea materialul subcomisiei întrunit la Ierusalim, în traducerea lui Ștefan Mănescu, pentru site-ul: <http://www.oldframinghamian.com/images/articles/PRINCECONSTANTINKARADJA1906-08.pdf> (trad. Ștefan Mănescu).